БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ . ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
РОДОПСКИ СБОРНИК, IV . RECUEIL DU RHODOPE, IV
София, 1976 . Sofia, 1976

УПРАВНИЦИТЕ НА АХЪЧЕЛЕБИ

Страшимир Димитров

В родопската литература е станало традиция да се говори за едни или други войводи или управители на Ахъчелебийско, да се свързват с техните имена важни събития, — но все въз основа на легенди и предания, без да се сочат документални данни за тях. Дори за един Салих ага дълго време се говори без никаква документална основа, докато най-после е обнародван един документ с „печата на Салих ага Пашмаклийски", който трябваше да покаже, че споменаваният в легендите войвода е наистина историческа личност.

За нашето време това е вече твърде малко. През изтеклите 20—30 години интензивно проучване на Родопите бяха изкарани на бял свят доста документи, които следва да се оползотворят по-рационално, за да се очертае административно-политическото развитие на района. Това се отнася с особена сила за Ахъчелебийския район, за който се пише най-често. Време е да се състави една по-цялостна справка за управниците на вакъфите на Ахъчелеби, която ще помогне за по-нататъшното изследване на миналото на този край. За тази цел ще трябва да се систематизират разхвърляните из публикувани и непубликувани документи сведения, да се подредят наличните данни.

Разбира се, един пръв опит в тази насока не може да бъде изцяло успешен. Наличните документи все пак не са толкова много и неизбежно остават празнини във веригата от лица, които са управлявали Ахъчелебийско било като мютевелии, било като войводи. Но все някога трябва да се започне. Първите издирвания в тази насока ще стимулират и други автори да обърнат внимание на поставените въпроси, да дадат своя принос за попълване на съществуващите празнини и в края на краищата с общи усилия ще се стигне до цялостното възстановяване на веригата.

* * *

Първият въпрос, с който ще трябва да се справи едно такова изследване, е този за самия Ахъ Челеби, който оставил името се върху тази обширна област. Благодарение на извършения от него акт на посвещаване (вакъфиране) на земите от този район, последният става отделна поземлено-административна единица. Той ще да е бил и първият управител на селата

RodopskiStarini.com

от новата административна единица, споменавана в документите като „Вакъфи на Ахъ Челеби", „Хасове на Ахъ Челеби" или само Ахъ Челеби.

Биографичните сведения за този човек са колкото оскъдни, толкова и непопулярни в нашата литература. На времето Петър Маринов е обнародвал в сп. „Родопа" извлечения от фермана, с който Селим I (1512—1521) предоставил този район в собственост на лекаря Ахъ Челеби.[1] В своята публикация той дава и кратки биографични бележки за Челебията, отбелязвайки, че бил придворен лекар на трима султани: Баязид II (1481—1512), Селим I и Сюлейман I (1521—1566). „При едно свое оздравяване, пише П. Маринов, Селим I се отблагодарил на лекаря Ахъ, подарил му или пък му дал възнаграждение (арпалък — заплата в земя) Среднородопието, сегашната Смолянска околия." Ахъ Челеби превърнал дадената му земя във вакъф, като посветил доходите им за поддържане на двата свещени за мюсюлманите градове Мека и Медина.

П. Маринов не е разполагал с оригиналния ферман на Селим I, а е написал своята публикация въз основа на един препис, направен от тогавашния смолянски мюфтия Исен Агушев от друг препис, който се намирал в с. Муставчево, сега в Гърция. Приведените от него биографични сведения за Ахъ Челеби също остават почти неизползувани в литературата може би поради обстоятелството, че той не сочи източниците, от които черпи данните си.

По-подробни податки за биографията на Ахъ Челеби има в обнародваната от съветските османисти Анна С. Тверитинова и Юрий А. Петросян хроника на Ходжа Хюсеин.[2] Приключвайки разказа си за царуването на Селим I, хронистът е прибавил един раздел: „Бележити хора при управлението на Селим хан", в който дава биографски бележки и за нашия Ахъ Челеби. Ето какво пише той:

„Сред прочутите хора бил и изкусният лекар, приобщеният Махмуд, син на Кемал, наричан Ахъ Челеби, назоваван и Ах-джан. Неговият баща Камаледдин бил от град Тебриз,[3] а по-късно дошъл в Мала Азия и се установил при емир Исмаил, управителя на Кастамону. Когато този емир предал споменатата област на султан Мехмед хан,[4] той дошъл заедно с емира в Румелия. Той открил дюкян на пазарището на везира Махмуд паша[5] и се прочул сред хората с познанията се по медицинската наука. Той натрупал голямо богатство и купил една къща, в която живял до

---

[1] П. А. Маринов. Документ от XVI в. Името Ахъ Челеби. — Родопа, XVI, бр. 9, 1 септември 1937 г.

[2] Хюсеин. Беда'и ул-века'и (Удивительные события). Издание текста, введение и общая редакция А. С. Тверитиновой. Аннотированное оглавление и указатели Ю. А. Петросяна. Ч. II. М., 1961. л. 512а—512б.

[3] Намира се в Иран.

[4] Кастамону, град в Мала Азия, който заедно с провинцията си се явявал самостоятелно феодално княжество през XIV и XV в. и при Мехмед II било присъединено към Османската империя.

[5] Чаршията Махмуд паша съществува и досега в Цариград. Махмуд паша бил султански роб. След завладяването на Цариград Мехмед II наредил да бъде убит дотогавашният велик везир Халил паша, който бил везир и при баща му, и на негово място поставил Махмуд паша. Четири години по-късно той бил уволнен и назначен за управител на санджака Галиполи, откъдето отново бил върнат за велик везир. След повторното му уволнение бил заточен в Черменски санджак, в Хасково.

RodopskiStarini.com

смъртта си. Султан Мехмед много пъти го викал да стане лекар в двореца, но той отказвал с думите: „Твърде съм стар, за да стана роб, след като съм бил свободен."[6]

След неговата смърт синът му започнал да служи и станал главен лекар в построената от султан Мехмед болница. След това, по време на царуването на султан Баязид хан, станал общ лекар на султанския двор, след което станал и управител на султанската кухня. Той приготвял храната съобразно със своите умения и привички, та султанът останал доволен от службата му, а тъй като бил и сладък разказвач, той станал и негов събеседник.[7] После, бидейки натоварен с някакви задачи, той изменил някои работи, което станало причина за уволнението му, но след известно време бил върнат обратно на мястото му и станал главен лекар на султанския дом.

Макар да съчетавал този живот на служител с голяма скромност, когато на престола дошъл султан Селим, той пак бил уволнен. Известно време след отстраняването му той пак бил възстановен на мястото си и станал спътник-събеседник на султана, обогатявайки душата си. Когато султан Сюлейман се възкачил на престола, пак бил остранен и пак бил върнат на мястото си. После отишъл на свято поклонение. След като станал хаджия, починал в Египет през 930 година[8] и бил погребан близо до гробницата на имама аш-Шафаи.[9] При смъртта си той имал 96 години, но понеже имал много силен характер, не му липсвал дори един зъб."[10]

Макар и кратки, тези сведения дават една задоволителна обща представа за живота на Ахъ Челеби. Той произхождал от Тебриз, столица на тогавашната иранска държава на Сефевидите, и при султан Мехмед II дошъл в Цариград. Времето на Мехмед II е характерно с широкото привличане на учени и занаятчии-специалисти от различни страни, особено от близкоизточните мюсюлмански страни. Те трябвало да оживят Цариград, новата столица на империята, жестоко обезлюдена по време на завладяването ѝ. Един от привлечените чужденци бил и бащата на Ахъ Челеби, който се прочул като изкусен лекар.

Синът вървял по стъпките на баща си с тази разлика, че се съгласил до постъпи на служба в султанския двор. Макар че няколко пъти бил уволняван и възстановяван, той все пак бил един от доверените хора на тримата султани, може да се каже — от най-доверените. Защото султунският бръснар, султанският лекар, готвач и пр. били хора, които обслужвали

[6] В османската държава господствувало схващането, че всеки служител на султана е негов „хранен човек", негов роб. Наследник на цялото му имущество ставал султанът съгласно с правилото, че имуществото на роба е собственост на неговия господар. Затова бащата на Ахъ Челеби отказал да постъпи на султанска служба.

[7] В дворовете на източните мюсюлмански властелини имало особени лица, наричани „недими", които вземали участие в султанските пирове, разговори и веселия. Те били обикновено поети, литератори, учени хора, които със знанията и остроумието си трябвало да развличат и да поучават придворните и самите властелини.

[8] Отговаря на времето от 10 ноември 1523 до 29 октомври 1524 г.

[9] Абу Абдаллах Мохамед ибн Идрис аш-Шафаи (767—820) е основоположник на една от четирите правоверни правни школи в исляма. Зрелите си години прекарал в Египет, където и починал.

[10] Превод на този пасаж от хрониката предоставих за публикуване в сп. Родопи, 1974, кн. 4.

RodopskiStarini.com

личността на султана, на които той поверявал живота си. Така че Махмуд Ахъ Челеби наистина имал възможност да заслужи султанското благоволение и да получи в свое владение обширни земи в Средните Родопи.

Ако е вярно, че той починал през 920 г. (1524) на възраст 96 мюсюлмански, т. е. 93 слънчеви години, следва да се заключи, че е роден около 1431 г. в Тебриз. При пристигането си в Цариград той бил вече зрял човек, а славата му на вещ лекар му открила достъпа до османските върхове.

От тези кратки бележки в хрониката на Хюсеин не става ясно кога Махмуд Ахъ Челеби е награден със земята, която превърнал във вакъф. Публикуваният от П. Маринов документ може да възбуди някои съмнения, понеже не е запазен оригинал и преводът е правен по препис от препис. Но един по-внимателен поглед върху структурата на публикувания документ — увод, титулатура, начин на изложение, заключителни части и пр., дава основание да се приеме, че преписите, чрез които той е стигнал до П. Маринов, имат за основа оригинален султански ферман, а някои отклонения от нормите ще се дължат на недостатъчното познаване на ферманите от преводача.

При това положение можем да се доверим на приведената в този документ дата — 925 г. от хиджра, или 1519 г., като година, през която Селим I признал за собственост на Ахъ Челеби „причислените към околията Енидже Кара-су части, Козлуджански и Еси-врански пасбища". По-нататък в документа се казва, че били натоварени кадиите от Гюмюрджина и Енидже Кара-су да установят границите им, което те сторили и издали съдебен протокол (худжет) — описание на границите. Тези граници са повторени във фермана, след което се формулира заповедта: „Никой от моите деца, внуци и придворни на великото ми султанство, моите близки везири, малки и големи чиновници и служащи по никакъв начин и по никаква причина нямат право да не му признаят собствеността на гореспоменатите пасбища, както са описани с означените граници, и по никакъв начин да не му препятствуват."[11]

От този документ излиза, че преди да бъде оформен в отделна административна единица, днешният Смолянски район влизал в състава на казата Енидже Кара-су. Това се потвърждава от други документи и може да служи като доказателство за достоверността на обнародвания от П. Маринов ферман.

В „Пътеводителя на Архива при музея Топ-капъ сарай" в Цариград са отбелязани някои документи и тефтери от XVI, XVII и XVIII в., отнасящи се за вакъфите на Ахъ Челеби. И за да се разграничи нашият поземлен вакъф на Ахъ Челеби от вакъфите му в Цариград, е пояснено, че става дума за вакъфите в казата Енидже Кара-су.[12] Това е едно свидетелство, че преди да бъде обособен и отделна каза, районът на Ахъчелебийско се намирал в състава на казата Енидже Кара-су.

В един новооткрит документ от 1623 г. се отбелязва, че „аваризът на селата от вакъфа на Ахъ Челеби, намиращи се в казата Кара-су Йениджеси, бил определен на отсек и открай време се събирал от мютевелиите". През

[11] П. Маринов. Цит. съч., с. 2.
[12] Top kapi saray müzesi. Arşiv kilavuzu. Istanbul, 1938 — рубриката Ahi Çelebi.

RodopskiStarini.com

последните години неговото събиране било предоставено на външни лица, които притеснявали раята и тя се разбягала, поради което мютевелията на вакъфа моли да му се предостави занапред той да събира данъка.[13] От този текст спокойно може да се направи заключението, че към 1623 г. Ахъчелебийският район се намирал все още в състава на казата Енидже Кара-су. На това обаче противоречи един още по-ранен документ, от който се вижда, че вакъфите на Ахъ Челеби отдавна вече имали свой отделен кадия (или кадийски наместник), т. е. съставлявали отделен кадалък, отделна каза. Когато везирът Ахмед паша отчитал в държавната каса събраните от него данъци за 1604—1605 г., той отчел, че е получил „от задължението на мевляна. . .[14], кадия на Йенидже Кара-су, спадащо към ливата Паша“, сумата 11 500 акчета, и „от задължението на мевляна. . ., кадия на селата на Ахъ Челеби, спадащи към ливада Паша“ сумата 4500 акчета.[15] С други думи, още в самото начало на XVII в. имаме вече отделни кадии на Енидже Кара-су и на Ахъчелеби, като и двете кази спадат към ливата Паша. Вероятно обособяването на вакъфите на Ахъ Челеби в отделна административна единица ще е станало през втората половина на XVI в., по време на административните реорганизации, провеждани от Сюлейман I и Мурад III (1574—1595). И само благодарение на консерватизма на османските данъчни канцеларии имаме запазени упоменавания, че някога този район принадлежал към казата Енидже Кара-су.

Най-късни сведения в тази насока имаме от най-консервативната канцелария — канцеларията за поголовния данък, джизието, където районът на Ахъчелеби дори до последната четвърт на XVII в. продължавал да се води като част от казата Енидже Кара-су. Една справка — извлечение от регистъра за поголовния данък на вакъфските села на Ахъ Челеби, вписана в полето на една молба за арендуване на поголовния данък за сметка на 1087 г.,[16] гласи: „Джизие от неверниците от вакъфа на покойния Ахъ Челеби в казата Йенидже Кара-су за сметка на 1087 г. Възложено е на Сюлейман, известен като Даглъ.“[17] Въз основа на така написаната извадка от регистъра спокойно би могло да се заключи, че и към 1676—1677 г. вакъфите на Ахъ Челеби спадали към казата Йенидже Кара-су, ако не бяха известията, че още в първите години на XVII в. те вече имат отделен кадия, следователно са самостоятелна каза. Регистратурата за поголовния данък съхранявала в тефтерите си понятия и административни деления, съществували векове преди това. Достатъчно е да споменем, че в регистрите за джизието от 1490—1491 г. намираме имена на административни единици като „Шишманос“, „Богдан“, „Госпожа Деспина“ и пр., които лица и техните

---

[13] Вж. в настоящия том публикацията на Ст. Андреев. Турски документи за Смолянско през XVII в.

[14] Имената на кадиите не са отбелязани .

[15] Ст. Андпеев. Документи за данъчните и други принудителни задължения на населението на Смолянско и съседните области от XVII в. — В: Родопски сборник, т. III, С., 1972. с. 324—325.

[16] Започва на 16 март 1676 г. и завършва на 5 март 1677 г.

[17] Стр. Димитров. Документи за икономическото положение в Смолянско през XVII—XIX в.—В:Родопски сборник, т. I, С., 1965. с. 326.

RodopskiStarini.com

владения престанали да съществуват преди повече от век.[18] И в случая с горецитираната извадка виждаме, че столичната канцелария за поголовния данък век по-късно продължавала да отразява старото положение, когато вакъфите на Ахъ Челеби били в казата Енидже Кара-су.

И така, през XV и XVI в. Ахъчелебийският район наистина съставлявал част от казата Енидже Кара-су, както това е записано и в обнародвания от П. Маринов документ. Това обстоятелство повишава доверието ни към публикувания ферман и ни кара да допуснем, че споменаваните там преписи от препис и направената въз основа на тях публикация имат за първоизточник оригинален султански документ.[19]

От това обстоятелство може да се направят някои предположения за самото завладяване на Средните Родопи на юг от Рожен. Като имаме пред вид обичайната практика завладените в един поход от един военачалник области да се оформят в една административна единица, следва да се заключи, че Смолянският район бил завладян с настъпление от юг, през Енидженското поле и Ксанти, че това завладяване ще е станало малко след

---

[18] Извадки от този регистър вж. у Н. Т о д о р о в. За демографското състояние на Балканския полуостров през XV—XVI в. — ГСУ фиф, т. 53, кн. 2, С., 1960, с. 203 и сл.

[19] В публикацията има и неща, които смущават, но които вероятно се дължат на пропуски на преводача и издателя на документа. Там се казва, че ферманът бил издаден „в 925 година [1519] в славната ми столица Одрин“. Султанските фермани обикновено имат пълна датировка — с деня и месеца на издаването им, което тук липсва. Възможно е това да е пропуск при преписването на оригинала. Що се касае до местоиздаването му — „столицата ми Одрин“, тук не може да има съмнения в достоверността на документа. След завладяването на Египет Селим потегля обратно за Цариград и Одрин, прекарва дълго време в Дамаск и Халеб. На 25 юли 1518 г. той пристига в Цариград, но остава там само десетина дни и потегля за Одрин, където е неговата джамия и който град той считал за една от своите столици, ако не първата. Именно в Одрин, а не в Цариград той оставил своя син Сюлейман, наследилия го султан Сюлейман I, за свой заместник, докато отсъствува от столицата и се намира на походи из Сирия и Египет. На 13 август той се намирал пред Одрин, приел поклоните на сина си, изпратил го на неговата постоянна служба — управител на вилаета Сарухан, и на 27 август влязъл в Одрин (Х ю с е и н. Цит. съч., ч. II, л. 493б—494б). Тук той пребивавал и в началото на 1519 г., когато може да е издал споменатия ферман. Защото документ за даване на земя в пълна собственост може да бъде издаден само от султана, докато фермани от негово име се издават от султанския диван и великия везир. В публикацията на П. Маринов се споменава, че земите на двете пасища (Козлуджанско и Исавиранско) били дадени на Ахъ Челеби като арпалък и той ги превърнал във вакъф, и се пояснява, че арпалъкът бил „заплата в земя“. Арпалъкът е наистина поземлено владение, което се давало в специални случаи. Според трактата на Али Чауш от София апралъците се давали „на началствуващите лица при щастливия султански двор, главатарите и ръководителите на работещите в държавните работилници занаятчии и на някои погранични беевe“ (Вж. Турски извори за историята на правото в българските земи, т. I, съставител Г. Д. Гълъбов. С., 1961, с. 215). Арпалъкът е владение, което може да преминава по наследство в една фамилия, доколкото децата на неговия притежател овладеят специалността (изкуството) на баща си и някое от тях го замени на същата служба. Обаче арпалъкът не е собственост, с която владелецът може да разполага по свое усмотрение; тази земя той не може да продава или да превръща във вакъф. За да превърне във вакъф дадена земя, тя трябва да му е дадена в собственост като мюлк. В публикацията на споменатия документ и в коментара му са допуснати неточности. С този документ на Ахъ Челеби се признава право на собственост, което му открива пътя да превърне дадената му земя във вакъф. А като арпалък той ще да я е получил по-рано, преди 1519 г.

RodopskiStarini.com

овладяването на Беломорието. Знае се, че още преди Черноменската битка Евренос бей овладял Гюмюрджина и че от тази база той постепенно нападал съпределните му земи, разширявал своите владения и в кратък срок завладял нови области, включително Ксанти. Веднага след Черноменската битка активността на османците в Беломорието нараснала, те достигнали Серес, за което разказва и летописната бележка на монах Исай. Веднага били изпратени хора, които довели чергарствуващи люде от Саруханската област и ги заселили в Серския вилает, както пише хронистът Ашък-паша заде.[20] А такива номадско-пастирски елементи (на турски — юруци, конари или гьочмени) имало и със самите войски. Ясно е, че басейнът на Горна Арда ще е завладян с удар от юг на войската и номадските племена почти едновременно с овладяването на Енидженското поле и Ксантийско. Затова той бил оформен като една административна единица с Енидже Кара-су. Че номадско-пастирските племена и родове са играли важна роля в онези години, идва да ни покаже обстоятелството, че завладяната земя била оформена не в тимари и хасове, а била разделена на два големи яйлъка, две крупни пасища — една организация, която съответствувала на интересите тъкмо на чергарско-скотовъдните елементи в тогавашното тюркско общество.

Разбира се, оформянето на две пасища от целия този обширен район не означавало, че той е оставен извън мирийския режим на земевладение. При липсата на други конкретни данни засега може да се приеме, че той е останал да се числи към султанските хасове, част от които Селим I подарил на Ахъ Челеби.

Казата Енидже Кара-су била център на т. нар. Танръ-дагски юруци. Османската държава не оставила номадско-пастирските племена извън обсега на своята военна и стопанска организация, а ги организирала в *оджаци*, всеки от които трябвало да изпраща бойци в армията. От всичко 328 оджака танрьдагски юруци през 1543 г. в казите на Енидже Кара-су и Гюмюрджина били регистрирани 118 оджака, т. е. повече от 1/3 от общия им брой. Останалите 210 оджака били пръснати из други 22 кази, чак до Солун и Добруджа, сред които се отделят казите Къзъл-агач Ениджеси (Елхово) с 47 оджака и Варна с 32 оджака.[21] Като се знае, че един оджак се състои от 30 боеспособни и работоспособни мъже, от които 5 ешкинджии (т. е. отредени да се явяват в армията) и 25 ямаци (помощници, осигуряващи издръжката на първите), може да се заключи, че в районите на Енидже Кара-су и Гюмюрджина юруците от корпуса Тандръ-даг наброявали над 3500 боеспособни мъже. Тъкмо поради тази плътна наситеност с танръдагски юруци в тези райони не се срещат, поне за 1543 г., никакви юруци от другите корпуси — визенски, солунски, овчеполски и пр. А оттук вече е съвсем ясно, че и нахлулите из среднородопските пасища юруци са били именно от танръдагския корпус, които се наричали още и Карагьозлер, т. е. черноооките.

[20] Преглед на турските хроники по този въпрос вж. у Стр. Димитров, Демографски отношения и проникване на исляма в Западните Родопи и долината на Места през XV—XVII в. — В: Родопски сборник, т. I, С., 1965. с. 66—69.

[21] Mustafa T. Gökbilgin. Rumeli'de Jürükler, Tatarlar ve Evlâd-i Fatihan. Istanbul, 1957. s. 64—71.

RodopskiStarini.com

И все пак с наличните сведения не може да се даде отговор на въпроса, как точно и кой е управлявал в административно-финансово отношение интересуващия ни район преди превръщането му в хасове на Ахъ Челеби. В съдебно отношение, както и при разхвърлянето и събирането на държавните данъци (поголовен данък, авариз и др.) този район се управлявал от кадията на Енидже Кара-су. Но кой и как събирал райетските данъци — десятък, испенч, баду-хавите и пр., издавал тапии за земята? Султански доверени лица — емини или войводи? Или са имали някакви по-особени правомощия юрюшките старейшини, началници на причислените към даден яйлак (пасище) оджаци и включващите се в териториите им селища? Въпроси, които чакат специално изследване.

* * *

След като Средните Родопи били дадени на Ахъ Челеби и станали негов хас, той се явявал вече и лицето, върху което се делегирали правата на сахиб-и арз, контролирало движението на населението, прехвърлянията на земи по наследство били чрез продажби, събирало райетските данъци от населението. С превръщането на хасовото владение в пълна собственост неговите административно-стопански функции нараснали. Скоро след това той ще е превърнал земите си във вакъф, но от предишното им хасово положение останал траен спомен и в много документи срещаме този район, записан под името „Хасове на Ахъ Челеби“,[22] докато с течение на времето то се заличило и останало само названието „Вакъфи на Ахъ Челеби“.

След смъртта на основателя на вакъфа съгласно с правно-религиозните норми за вакъфите включените във владението му земи трябвало да се управляват от мютевелия-настойник. Мютевелията бил лицето, което събирало (лично или чрез свои пълномощници) данъците от намиращите се във вакъфските села хора, издавало тапии за прехвърляните ниви и изобщо упражнявало административно-стопанската власт върху територията на вакъфа. За съжаление засега на знаем името на нито един мютевелия на вакъфа на Ахъ Челеби от XVI в. У нас липсват документи, които биха ни дали сведения за това. Знае се, че в архива на Топ-капъ сарай в Цариград има запазени четири тефтера за вакъфа на Ахъ Челеби, които съдържат сведения от последното десетилетие на XVI (1591) до средата на XVIII в.[23] Макар че между отделните тефтери навярно има значителни интервали от време, те биха ни дали ценна информация за цялостната история на Ахъчелебийския район, но за съжаление тяхното ползуване засега е невъзможно.

След като през втората половина на XVI в. вакъфите на Ахъ Челеби били обособени в самостоятелна каза, бил им определен и отделен кадия. Видяхме, че за него се говори в документ от 1604—1605 г., без да се споменава името му. Кадията и мютевелията имали в ръцете си цялата съдебна, административна и стопанска власт, доколкото събирането на някои държавни приходи не било предоставяно на лихвари-откупвачи на данъците.

---

[22] Вж. в сб. Асимилаторската политика на турските завоеватели, съст.-ред. П. Петров, С., 1964. с. 174, където в документ от 1674 г. казата се нарича „Хасове на Ахъ Челеби“.

[23] Top kapi müzesi. Arşiv kilavuzu. Istanbul, 1938.

RodopskiStarini.com

Полицейската власт в казата ще да се е упражнявала с помощта на някс
разквартирувана там група еничари, както това ставало в цяла Румелия

Година-две по-късно отново възникнал спор около откупуването н държавните приходи в някои райони на Беломорието и в Ахъчелебийско Запазена е една молба от лицата Мехмед чауш, началник от V бюлюк н платената придворна конница, живущ в ç. Хюсеин, каза Енидже Қара-су Хазър Пири от с. Қозлуджа в същата каза и Хюсеин Рамадан от 181-в бюлюк на корпуса на т. нар. „спахийски синове", които искали да им с предостави под аренда за срок от 6 години управлението и събирането н данъците от мукатаата „Серес и Шабхане", която дотогава се намирала под аренда у някакви евреи. Тази мукатаа (обединени в една административно-фискална единица държавни приходоизточници) „считано от 20 мухарем 1116 г."[24] носела приходи общо на сума 2 666 660 акчета за шестте години В тях се включвали и доходи от „Хасовете на Ахъ Челеби". Не е ясно, кои точно доходи от хасовите села били придадени към въпросната мукатаа, но сигурно е, че към тях не се отнасял десятъкът. В документа изрично се отбелязва, че „съгласно старите регистри, според описа на Хасан бей заде, десятъкът им се задържал в полза на вакъфа", но освен него имало придадени към мукатаата доходи, възлизащи на 500 000 акчета за шестте години. Понеже споменатите лица обещали, че ще платят около 133 000 акчета арендеи откуп повече, цялата мукатаа била отнета от евреите и им била предадена да я владеят и събират приписаните към нея данъци.[25] За съжаление в цялата преписка не се споменават имената нито на мютевелията, нито на кадията на „Вакъфите на Ахъ Челеби". Поради това първият известен ни мютевелия на вакъфските села си остава споменатият в един по-късен документ Абдуррахман.

Изглежда, че в оня ранен период от съществуване на вакъфа неговите мютевелии са се ползували със значителен стопански имунитет. В споменатия вече документ от 1623 г. се казваше, че „аваризът на селата от вакъфа на Ахъ Челеби . . . бил определен на отсек и открай време се събирал от мютевелиите". Щом е имало такава практика с авариза (ако не постоянно, поне спорадично), същото ще се е отнасяло и до другите събирани от държавата новоучредени данъци. Подобна практика означавала, че се ограничавал кръгът на външните лица — държавни чиновници и външни арендатори, които можели да влизат и да вършат нещо на територията на вакъфа. Защото вместо различните държавни емини, мубашири, бирници и откупвачи тези данъци се събирали от мютевелията и той ги внасял в държавната хазна.

По-нататък в същия документ се казва, че „вече една-две години (аваризът) се събирал от други лица" и раята се разбягала. Мютевелията на вакъфа настоявал да се възстанови старото положение и да му се предостави право той да събира данъка. От направената в султанската финансова канцелария справка се видяло, че наистина за предходната 1032 г.[26] събирането на данъка било възложено на някой си Синан чауш, а чаушите били придворни хора, офицери за особени поръчения. Очевидно, бидейки близък до централното управление, чаушът Синан си издействувал разрешение да

[24] Съответствува на 17 май 1607 г.
[25] НБКМ, Ор. отдел, ф. 42 (Енидже Қара-су), а. е. 7.
[26] Започва на 5 ноември 1622 и завършва на 24 октомври 1623 г.

RodopskiStarini.com

събере този данък от вакъфските села, при която операция смъквал от гърба на хората значителни суми и за себе си. Традицията обаче взела връх. В края на краищата било дадено нареждане правото за събиране на авариза да се предостави пак на мютевелията.

В този документ срещаме и първото засега известно име на мютевелия на вакъфа — това бил някой си Абдуррахман.[27] За него не може да се каже нищо повече — нито откога, нито докога е останал на тази длъжност.

През XVII в. практиката да се отдават на закупчици държавните приходоизточници станала нормално явление в империята и обхванала всички данъци. В стремежа си да увеличи приходите си централната власт упорито разпростирала откупната система и върху вакъфите, като елиминирала мютевелиите от събирането на държавните данъци. Но и последните не бързали да предадат позициите си. От това боричкане ни е останал един документ от 1675—1676 г.,третиращ събирането на поголовния данък във вакъфа. В него мютевелията на вакъфа, някой си Мустафа, отбелязва, че поголовният данък на християните от Ахъчелебийския район за сметка на 1087 г. бил определен на отсек, че той го е внесъл в държавната хазна, но не получил съответните документи — берат и препис-извлечение от централния регистър, за да може да си събере сумите от данъкоплатците. От справките в канцеларските книги се оказало, че за същата година поголовният данък „на неверниците от вакъфа на покойнил Ахъ Челеби в казата Йениджe Кара-су“ вече е продаден на някой се Даглъ Сюлейман, че брутната му сума възлизала на 51 000 акчета, от която вече на 1 шабан 1086 г., т. е. предсрочно, били внесени от откупвача 50 286 акчета.[28] На Даглъоглу Сюлейман бей бил даден вече берат и препис-извлечение от съответния регистър. Обаче след интервенцията на мютевелията било решено събирането на поголовния данък „да се отнеме от Даглъ Сюлейман и да се запише на мютевелията Мустафа, като му се издаде нов берат и дефтер за събирането“.

Мютевелиите удържали позициите си, що се отнася до поголовния данък. Обаче при събирането на другите държавни данъци — авариз, нузул, при задължителните изкупувания и пр. — в края на XVII в. взели връх откупвачите от центъра или въобще външни лица.

Това са засега единствените известни ми документи, които позволяват да се установят имената на мютевелиите на вакъфа на Ахъ Челеби. А тъкмо в края на XVII в. бил нанесен тежък удар на тяхното влияние. Управлението на хасовите земи, а покрай тях и на вакъфските земи започнало да минава в ръцете на особени чиновници, назначавани от централната власт, наричани *войводи*. При съществуващата корупция в държавата най-често и тези войводи получавали длъжността си срещу паричен откуп, срещу който получавали и правата на арендатори, мюлтезими на доходите и данъците в управлявания от тях район. Те съчетавали в ръцете си административни и стопански функции и измествали напълно мютевелиите. Върху тях минали правата да контролират движението на земята и хората, да из-

[27] Вж. настоящия том, публикацията на Ст. Андреев, док № 1.

[28] Стр. Димитров. Документи за икономическото положение на населението в Смолянско през XVII—XIX в.—В: с. 325—326. 1 шабан 1086 г. съответствува на 21 октомври 1675 г.

RodopskiStarini.com

дават тапии за земята, да събират съответните такси, да осъществяват феодалната експлоатация на населението.

Войводите, или наричани още *забити*, осъществявали функциите на сахиб-и арз, т. е. господар-контрольор за извършените продажби и наследявания на земи. Тъкмо защото те издавали и подписвали тапиите на хората за владяната от тях земя, тапиите съдържат неопровержими сведения за това, кой е бил в дадено време управител на района, специално за ахъчелебийските вакъфи. Ето защо едно проследяване на лицата, които през различните години издавали документите за владеене земя, ще ни даде и скелета на една хронология на управниците на казата „Вакъфи на Ахъ Челеби".

За съжаление съхранили са се твърде малко такива документи, особено пък за XVII и XVIII в. Някои от тях са вече обнародвани, други се пазят в Окръжния държавен архив в Смолян, а трети се намират все още у частни лица. Много тапии е събрал Константин Канев от с. Момчиловци, Смолянско, който беше любезен да ми ги предостави за ползуване.[29] На тях ще се спрем след малко, а сега да се опитаме да очертаем състоянието на съдебната и административно-полицейската власт в Ахъчелебийско в края на XVII в.

Започваме от края на XVII в. само защото за по-ранното време не разполагаме със сведения. Главен източник на данни за титулярите на съдебната власт си остават съдебните протоколи и донесения до по-високите власти, излезли изпод перото на ахъчелебийските кадии.

През 1672 г. жителите на казата Ахъчелеби доставили за султанските войски брашно и ечемик, срещу които държавният пълномощник по храните им изплатил сумата 108 000 акчета. Съдебният протокол, с който се удостоверявала извършената сделка, е подписана от Ахмед, син на Елхадж Абдуллатиф — „съдебен наместник в казата Хасове на Ахъ Челеби"[30]. Така от този протокол научаваме името на най-стария съдебен чиновник в казата, а именно Ахмед, син на хаджи Абдуллатиф. Имената на неговите предшественици остават засега неизвестни.

Пет години по-късно в тази каза срещаме вече не само кадийски наместник, но и титулярен кадия, които действували едновременно. През 1676—1677 г. хората от Ахъчелебийско трябвало да съберат и откарат до пристанището Порто Лагос ечемик и слама. Половината от стойността на доставения фураж те получили в брой от приемчика Омер чауш. На 23 зилкаде 1087 г.[31] бил написан съдебен протокол за получените пари, подписан от Ессеид Мехмед, „кадия на Хасовете на Ахъ Челеби"[32]. Само десет дни преди това, на 13 зилкаде 1087 г., бил написан друг съдебен доклад — за доставката на коне за държавата, който пък носи подписа на Абдуллах „съдебен наместник на казата Ахъчелеби"[33].

---

[29] В случаите, когато по-нататък в настоящата работа не сочим сигнатури на ползуваните документи, става дума за предоставени ми от К. Канев тапии.

[30] Асимилаторската политика на турските завоеватели, с. 176.

[31] Съответствува на 27 януари 1677 г.

[32] Асимилаторската политика на турските завоеватели, с. 177.

[33] НБКМ, Ор. отдел, несигниран документ за Смолянско.

RodopskiStarini.com

Мъчно може да се допусне, че тъкмо в протеклите десет дни кадийският наместник бил сменен и вместо него е дошъл титулярен кадия в казата. По-логично е да се приеме, че през онези години в казата Ахъчелеби кадията имал свой помощник и наместник (наибин), както това било в големите и уредени кази в империята. Това говори за една цялостно изградена съдебно-административна власт, която освен правосъдните задачи имала и определени религиозни функции, свързани с разпространението и поддържането на „правата вяра“.

Една година по-късно, на 10 зилкаде 1088 г.,[34] централната власт отправила заповед до кадиите, кетхуда-йерите, еничарските сердари и аяните на казите Ахъчелеби, Чаглаик и др. да ускорят събирането на държавните данъци авариз и нузул.[35] През юни на същата 1678 г. едно разпореждане за събиране на зърнени храни било отправено „до кадиите, еничарските сердари, кетхуда-йерите и местните аяни в казите Димотика, Джиср-и Еркене, Султан-йери, Гюмюрджина и Ахъчелеби“[36].

Привеждаме тези документи заради споменаваните в тях еничарски сердари и кетхуда-йери. Еничарските сердари били началници на разквартируваните в дадена каза еничари. Те били назначавани от командуващия еничарския корпус в империята (еничарския ага) и се подчинявали както нему, така и на кадията на съответната каза, по чиито разпореждания изпълнявали полицейски задачи и осигурявали опазването на наложения обществен порядък. Кетхуда-йерите пък се явявали представители на местните военни чинове (еничари или спахии) пред местните власти, а и самата им титла в превод на български буквално означава „местни представители“. Не може с категоричност да се установи дали при цитираните адресни части на заповедите нямаме работа с шаблонните обръщения, вписвани в началото на издаваните от централната власт заповеди до казите, дали във всяка от споменаваните кази имало всички посочени в заповедите длъжностни лица. И все пак те дават основание да се допусне, че и в казата Ахъчелеби по онова време ще е имало настанени еничари, начело с еничарски сердарин, които се явявали въоръжена полицейска сила в ръцете на кадията. В подкрепа на това твърдение говори един протокол за взаимно поръчителство от 1720 г. Между подписалите протокола на първо място е поставен „славният сред равните му ес сеид Мехмед ага, сердар на споменатата каза“, т. е. на казата на Ахъчелеби.[37] Този документ недвусмислено сочи, че през 1720 г. казата си има свой еничарски сердарин. Това обстоятелство, съчетано с данните от адресните части на горецитираните документи, дава основания да се твърди, че еничари и еничарски сердари ще са били установени в Ахъчелеби още през XVII в. А наличието на кадия и кадийски наместник, на еничарски сердари и еничарски гарнизон означавало укрепване на авторитета на централната власт във вакъфските села и съответно намаляване на престижа и влиянието на мютевелиите на вакъфите, подгот-

[34] Съответствува на 4 януари 1678 г.

[35] НБКМ, Ор. отдел, несигниран документ от Смолянско.

[36] Ст. Андреев. Документи за данъчните и други. . . с. 331. Заповедта е от 12 реби юл-ахър 1088 (14 юни 1677) г.

[37] Стр. Димитров. Документи за икономическото положение в Смолянско. . . с. 330.

RodopskiStarini.com

вяло изместването им от държавните чиновници, войводите, като административно-стопански управители на района, откривало пътя за превръщане на вакъфските села в обект на държавните арендни операции. Така отново стигаме до въпроса за откупвачите (мюлтезими) и войводите като управители на вакъфите на Ахъ Челеби.

Най-старата тапия, върху която е отбелязано името на управителя на „казата Ахъчелеби", е от 1106 г.[38] по арабското летоброене. Става дума за известната тапия от село Тозбурун (Могилица), с която Стою, син на Костадин, купува едно място за нива, граничещо с едно владение на Димитър, с Воденичните камъни, с имот на самия купувач и пр.[39] След като описва границите на имота, издателят на тапията казва, че Стою го получава срещу 240 акчета „и поиска разрешение от наша страна за владеенето му. Ние пък поради това, че сме забитин, след като взехме полагащата се според султанския закон такса, му дадохме в ръцете настоящия запис, щото да не му се пречи нито от наша страна, нито от страната на някой друг. Написа се през 1106 година. Мехмед, понастоящем забитин на казата Ахъчелеби".[40]

Такъв е текстът и на по-късните тапии, които ще се използуват в настоящата работа за установяване на имената на забитите на казата Ахъчелеби. „Забит" буквално означава „държащ", „държател", откъдето получава значение и на „началник", „офицер", „управител" и пр. Оттук се налага една уговорка — въз основа само на титлата не може да се определи дали този забитин управлява казата като пълномощник на централното правителство или като пълномощник на мютевелията на вакъфа. Но и в двата случая върху него са делегирани правомощията на административно-стопански управител, който следи движението на земята, наблюдава за нейното редовно обработване и осъществява експлоатацията на селяните, събирайки десятъка и другите феодални поземлени данъци.

От тази тапия се установява по безспорен начин, че през 1694—1695 г. управник на цялата каза Ахъчелеби е лицето *Мехмед*. За съжаление не може да се каже нищо повече за него.

Следващата запазена тапия е от месец реби юл-еввел 1111 г., или 27 август—25 септември 1699 г., която понастоящем се съхранява у К. Канев в с. Момчиловци, Смолянско. Нейният превод гласи:

---

[38] Започва на 22 август 1694 и завършва на 11 август 1695 г.

[39] Тапията е обнародвана за пръв път в сп. Родопа, 1942, бр. 7—8, с. 8. Препечатвана е в сборниците Асимилаторската политика на турските завоеватели, I и II изд., в сб. По следите на насилието и у други автори. Нова публикация ѝ беше направена от Ц в. С т а й к о в а. Османо-турски документи от селата Могилица и Буково, Смолянско. — В: Родопски сборник, т. III. С., 1972. с. 311—312. Този Стою Костадинов вероятно е предшественик на Хаджийския род от с. Буково, тъй като именно Хаджийски е предал на времето тапията на Хр. Караманджуков за публикуване в сп. Родопа. А документите за собственост мъчно излизат от ръцете на потомството на владетеля на имота.

[40] Даденият тук превод се отличава от превода на Цв. Стайкова. Най-същественото е, че става дума за „място за нива", а не направо за нива. Тя като преводач и аз като редактор сме пропуснали една не съвсем ясно написана думичка — „йери" и вместо „тарла йери" сме прочели само „тарла" — нива.

RodopskiStarini.com

„Причина за написване на документа е следното:

Немюсюлманинът Радич, син на Вълко, жител на село Дере-кьой, подчинено на казата Вакъфи на покойния Ахъ Челеби, приживе и в пълно здраве прехвърли една от владените от него ниви в местността, наричана Блешан(?). Тази нива е ограничена от една страна с нивата на Вълчо, от друга страна с нивата на Стоян, от трета страна с нивата на Дамяновия син, и от четвърта страна с нивата на Никола и беше взета и задържана срещу седемстотин и двадесет акчета от жителите на същото село немюсюлманите Димитър и брат му Никола като съдружническо владение. След като взехме таксата съобразно султанския закон, ние в качеството ни на забитин издадохме настоящия запис, повеляващ понастоящем никой да не препятствува на владението им. Написа се през месец реби юл-еввел 1111 година.

Бедният Хюсеин."

На гърба на документа, както е обичайно, има печат на забитина, от който се чете само „божият слуга. . . Хюсеин. . .".

Като оставяме настрана другите сведения, които могат да се извлекат от тази тапия, следва да се подчертае, че вече през 1699 г. казата има нов забитин. Очевидно не може да става дума за някакво трайно овладяване на забитската длъжност от нейните титуляри, а те се сменят вероятно по волята на централната власт. Поради това и самият *Хюсеин* не се задържал дълго на този пост.

От 1114 г. (28 май 1702 — 16 май 1703 г.) е една тапия, с която Стоян от с. Могилица купил от Хасан една нива, граничеща с нивите на Стою, Димитър, Киро и Хишам. Издателят на тапията продължава: „Ние пък, бидейки пълномощник на забитина (забити векили олдугумуз хасбииле)", събрал полагащата се такса и връчил на купувача документа за владение. Накрая той се подписал: „Бедният *Мехмед*, понастоящем пълномощник на забитина."[41]

Тук възниква една неясност, която засега не може да бъде отстранена, а именно: докъде в териториално отношение се простират правомощията на този Мехмед, пълномощник на забитина. Дали той е негов пълномощник за цялата каза Ахъчелеби или пък е арендувал само част от казата, едно или няколко села? Яснoст в тази насока може да се внесе само ако се намерят тапии от една и съща година, отнасящи се за различни селища. Ако в различните селища „пълномощник на забитина" е едно и също лице, може да се заключи, че неговите правомощия се разпростират над казата, а не над едно село. Оскъдицата от документи засега не позволява да се реши окончателно поставеният въпрос.

Следващата тапия датира от 1129 (16 декември 1716 — 6 декември 1717 г.). Тя се отнася за имоти в землището на с. Дерекьой и била издадена от *Исмаил*, „забитин на вакъфите на Ахъ Челеби". Ясно е, че в ръцете на този Исмаил се намирало управлението на цялата каза.

От 20-те и 30-те години са запазени тапии само от с. Могилица, в които се споменават забитите на селото, без да е ясно дали под тяхното управле-

[41] Обнародвана от Ц в. С т а й к о в а. Цит. съч., с. 314.

RodopskiStarini.com

ние се намират и други селища в казата или пък цялата каза. През 1137 г. в с. Могилица била продадена една ливада с част от гора, граничеща с нивата на Васил, ливадата на Димчо и др. Тя била купена от Мустафа ходжа, син на Абдуллах, а владелческият документ му бил издаден от някой си Хюсеин ага „забитин на споменатото село“[42]. Запазени са две тапии от 1150 г. (1 май 1737 — 20 април 1738 г.) за продажба на имоти пак в Могилица, подписани от „бедния Хасан молла, пълномощник на забитина“. В текста на документите той е определил положението си с думите: „Ние пък, бидейки пълномощник на забитина за споменатото село, му дадохме съгласие да владее и държи“ имота.[43] Други тапии от 1150 г. не са запазени и не може да се види кой издава такива документи в други селища от казата. Интересно е, че и в тапиите от 1150 г. става дума за купувача Константин Калине, че един от имотите граничел с нивата на Васил, което свидетелствува, че дори към 1738 г. процесът на помохамеданчване на българите в Могилица не бил завършен.

Три години по-късно, през 1153 г. (29 март 1740 — 18 март 1741 г.), е издадена тапия, с която Димо от с. Дерекьой продал една нива за 360 акчета. Продажбата била оформена от забитина *Омер*, който поставил върху документа и своя печат. Очевидно към 1740 г. той е управител и „стопанин на земята“ в казата.

От 1159 г. (24 януари 1746 — 12 януари 1747 г.) е една тапия, подписана от „Мехмед ходжа, понастоящем забитин“. В началото на документа той отбелязал, че става дума за имот в с. Дерекьой (?), „едно от селата на вакъфите на блаженопочившия Ахъ Челеби“, а в края изтъква правомощията си като управител: „бидейки забитин на споменатата каза“[44]. Вижда се, че в средата на XVIII в. преданието за лицето Ахъ Челеби е все още живо в паметта на хората.

Тук му е мястото да се спрем на някои легендарни данни за управителите на Ахъчелеби. Според тези предания, събрани от В. Дечов[54], а оттам преминали и в други съчинения,[46] до средата на XVIII в. за управители (войводи) на Ахъчелеби били назначавани турци. По това време ислямът вече се утвърдил и на тази длъжност били допуснати и местни българи, които били станали мохамедани. През 1750 г. войвода на казата станал българинът Мехмед Кьорходжа от Чепеларе, който избрал за свое седалище с. Райково. Мехмед Кьорходжа успял да направи войводското звание наследствено и след смъртта му през 1779 г. го наследил син му Сюлейман. Последният управлявал казата до 1798 г., когато починал и бил заместен от сина си Салих ага. По време на управлението на Сюлейман някой си Ибрахим бей успял да отцепи южните райони на Ахъчелебийско и да ги вземе под свое управление за известно време, но скоро бил смазан от кърджалиите.

Действително цитираната по-горе тапия сочи, че в средата на XVIII в. забитин на казата е *Мехмед ходжа*. Ние приемаме, че Мехмед Кьорходжа

---

[42] Цв. Стайкова. Цит. съч., с. 314, с факс. на ст. 315.
[43] Пак там, с. 316—318, с факс.
[44] Тази и следващите тапии без сигнатури се намират у К. Канев.
[45] В. Дечов. Миналото на Чепеларе. Кн. I, С., 1928.
[46] Из миналото на българите мохамедани в Родопите. С., 1958. с. 81.

RodopskiStarini.com

и споменатият в тапията Мехмед ходжа са идентични. Преданията са запазили вярно името му, макар че началото на неговото управление следва да се отнесе не към 1750, а най-късно към 1746 г. Обаче през следващите години се срещат повече управители с името Сюлейман и Ибрахим и не може да се каже дали някой от тях е в родствени отношения с Мехмед ходжа. Като управител на казата в тези години срещаме още ред други лица, така че сведенията на В. Дечов подлежат на корекция и в пункта за непрекъснатото управление на наследниците на Мехмед ходжа.

Самият Мехмед Кьорходжа не е управлявал Ахъчелебийско до 1779 г., както пише В. Дечов. От името на друг управител на вакъфа е издадена една тапия от 1171 (15 септември 1757 — 3 септември 1758) г. Тя се отнася за имот в с. Момчиловци, „от селата на блаженопочившия и опростен от бога Ахъ Челеби" и е подписана от „*Исмаил*, войвода на Ахъчелеби".[47] Явно е, че през 1757—1758 г. казата има друг войвода.

Но и войводата Исмаил не се задържал дълго. През 1173 г. една продажба на земя в с. Момчиловци е оформена с документ, подписан от „*Сюлейман ага*, забитин". Трудно е да се каже дали този Сюлейман ага е син на Мехмед ходжа, за което споменава В. Дечов, но очевидно арендаторите на казата се сменят все още твърде често.[48]

След Сюлейман ага като забитин на казата се споменава някой се *Халил*. Една тапия от 1176 (23 юли 1762 — 11 юли 1763) г. е подписана от „Халил, забитин на вакъфа Ахъчелеби".[49] Той ще да е останал забитин на вакъфа най-много две години. Една тапия от 1178 (1 юли 1764 — 19 юни 1765) г. вече ни сочи като управител на Ахъчелебийско *Омер ага*. Според нея „немюсюлманинът Момчил, син на Богота[50], жител на село Дерекьой от вакъфите на казата Хасове на Ахъ Челеби, приживе и в пълно умствено здраве" продал една своя нива в местността „Община" за двеста акчета на Сево, син на Брайко, от същото село. „Ние пък, бидейки забитин на казата, взехме изцяло полагащата се такса", срещу което му издал настоящата тапия. Освен подписа: „бедният Омер ага, забитин на Ахъчелеби", върху гърба на тапията има относително четлив печат: „Омер, син на Елхадж Али, забитин на вакъфите на казата Ахъ (Челеби)".

Същият Омер ага бил управител на казата и през следващата 1179 г., за което свидетелствуват две съхраняващи се у К. Канев тапии. В текста на тези документи се пояснява, че той е управител на „намиращите се под моя аренда вакъфи на Хасовете на Ахъ Челеби", което пък сочи, че той е получил забитската длъжност срещу откуп. Арендуването на управител-

---

[47] К. Канев. Земя и земеделие в село Момчиловци. — Родопи, 1973, кн. 6, с. 24. Преводачът погрешно е изчислил датата (1775 вм. 1757—1758 г.) и е представил Исмаил като владелец на нивата, а не като управител-забитин на казата Ахъчелеби.

[48] Тапията от 1173 (25 август 1759 — 12 август 1760) г. се съхранява у К. Канев.

[49] Обнародван превод в сп. Родопи, 1972, кн. 5, с. 27. И в този превод датата е превърната в наше летоброене погрешно, а се срещат и други неточности.

[50] Какви стари и хубави имена са запазени по това време в Родопите! Явно е, че те са били твърде разпространени в тази област през Средновековието. С името „Богота" ще е свързано и името на с. Богутево, за чиято ранна история се знае твърде малко. По своята форма селищното име „Богутево" е произлязло от лично име, както са селищните имена Райково, Иваново, Калипетрово и мн. др. По същия начин вероятно от Богота, Боготево се е получило и селищното име Богутево.

RodopskiStarini.com

ската длъжност си е в пълна сила, което още веднъж показва несъстоятелността на легендите, че през втората половина на XVIII в. тя ставала наследствена в рода на Мехмед Кьорходжа. Печатите върху тези документи са същите, както и върху тапията от 1178 г., и съвсем се различават от печата на онзи Омер, когото намерихме като забитин на казата през 1153 (1740—1741) г.

Не е ясно дали и през следващата 1180 г. Омер ага не е бил управител на Ахъчелебийско, но вече през 1181 (30 май 1767 — 17 май 1768) г. такъв е някой си *Осман*. От тази година е една тапия за продажба на имот в с. Турян, принадлежащ на райковчанина Осман баше. Документът е подписан от Осман, който следователно ще да е бил забитин на казата през тази година.[51]

За един интервал от 12 години няма запазени тапии (поне аз не съм още попаднал на такива) и не може да се установи кои са били управници на казата. Едва от 1193 (19 януари 1779 — 7 януари 1780) г. имаме документ за продажба на нива в с. Лагоч (Левочево). Тапията е издадена от мюлтезима на казата, който се е подписал „*Халил*, забитин на споменатата каза (Ахъчелеби)". От нейния текст става ясно, че и той е получил управителската длъжност срещу откуп, че е арендатор-управител на казата.[52]

От 1195 (28 декември 1780 — 16 декември 1781) г. са запазени две тапии у К. Канев за прехвърляне на имоти в с. Момчиловци. Според тях управител на вакъфските села е вече някой си *Хаджи Исмаил*, който се е подписал „Хаджи Исмаил, забитин на споменатия вакъф".

И отново идваме до един почти десетгодишен интервал, за който нямаме сведения. Следващата запазена тапия е от 1204 (21 септември 1789 — 9 септември 1790) г. и се отнася за прехвърляне на имот в с. Райково — „от селата на вакъфа Ахъчелеби, намиращи се под моя аренда и възложени ми за настоящата 1204 година", както се казва в документа. Той е подписан от *Сюлейман*, който се титулува вече *войвода* на вакъфските села.[53] Титлът войвода означава още по-пълно сливане в ръцете на управителя на административно-стопански, политическо-полицейски функции и правомощия на сахиб-и арз.

Според споменатите по-горе легендарни сведения Сюлейман се наричал един от синовете на Мехмед Кьорходжа, който управлявал казата от 1779 до 1798 г. „По негово време избухнала размирица, предизвикана от богатия скотовъдец от с. Вълчево Ибрахим бей, който се стремял към завземане на войводството. Сюлейман бей се видял принуден да отстъпи една част от областите си на размирника. Скоро обаче кърджалиите сложили край на Хаджиибрахимовия род."[54] Разбира се, от тапиите не може да се установят някакви родствени връзки на този Сюлейман и Мехмед Кьорходжа, но може да се види, че той съвсем не е бил управител на казата до 1798 г. От 1209 (29 юли 1749 — 17 юли 1795) г. са запазени три тапии за прехвърляне на

---

[51] ОДА — Смолян, ф. 154-К, оп. 5, а. е. 32, л. 4.
[52] Пак там, л. 6.
[53] Пак там, а. е. 35, л. 54.
[54] Из миналото на българите мохамедани в Родопите с. 81.

RodopskiStarini.com

имоти в казата, като и трите тапии са подписани от *Ибрахим.*[55] Възможно е да е имало някакви борби за властта в казата между Сюлейман и Ибрахим в онези размирни за Родопите години и преданията за тези борби да са получили формата, запазена ни у В. Дечов. А размириците в Родопите през онези години имали наистина огромни размери. В едни документи, с които ще занимаем читателите друг път, направо се казва, че в планините по онова време „не е останал покорен и почтен поданик", та се предвижда одринският бостанджибашия да потегли „и наново да завоюва" тази област с пехота и шест оръдия, други отряди да потеглят от Гюмюрджина, от Неврокоп, от Тракия и с концентрично настъпление наистина наново да овладеят Родопите. Родопската история от края на XVIII и първото десетилетие до XIX в. засега е такова кълбо от предания и легенди, които трябва специално да се разнищват и коригират въз основа на документи. Тази работа трябва да се отложи за някой от следващите томове на „Родопски сборник", а сега да се върнем към споменатия Ибрахим.

От трите тапии се вижда, че към 1794—1795 г. казата се намирала под неговото управление и му била „възложена и дадена под аренда". Тапиите се отнасят за имоти в с. Момчиловци, североизточно от Смолян (Пашмакли). Ако той е делил властта в казата със Сюлейман бей от Смолян, как и къде е минавала границата между техните владения? Този въпрос става още по-заплетен, като се вземе пред вид и един документ от 1212 (26 юни 1797 — 14 юни 1798) г., отнасящ се за имоти в с. Могилица. Тази тапия е подписана от „Ибрахим молла — войвода", а в текста ѝ се пояснява, че той я издава, „бидейки забитин на споменатата каза"[56]. Нямаме основания да считаме, че този Ибрахим молла е различен от споменатия в трите тапии от Момчиловци забитин Ибрахим. За пълна увереност в идентичността на двете лица би трябвало да се сравнят и печатите върху четирите тапии. В тапиите от Момчиловци печатите гласят: „(Господи), обърни лицето си към Ибрахим". Но микрофилмираната в ОНМ — Смолян тапия от 1797—1798 г. е снета само от лицевата страна, докато печатите се поставят на гърба на тези документи, поради което засега е невъзможно да се види какъв е печатът и какво гласи неговият текст.

Възниква въпросът — може ли войводата Ибрахим да издава тапии за имоти в Могилица и в Момчиловци и същевременно и в Смолян да има друг войвода? Едното село е североизточно, а другото югозападно от Смолян и той остава точно между двете села. Явно е, че не е имало делене на властта в казата между двама войводи, а единият е наследил другия.

От 1218 (23 април 1803 — 11 април 1804) г. са запазени две тапии: едната е за имот в махала Буката, Могилишка община,[57] а другата е за ниви в с. Райково или Момчиловци. Подписът под първата е на „Хюсеин — войвода на Ахъчелеби", като в текста се пояснява, че издава документа, „бидейки забитин на споменатата каза". Втората тапия е подписана също от „Хюсеин ага — забитин на Ахъчелеби"[58]. Сделките със земя в две различни

---

[55] Музейна сбирка в с. Момчиловци, Архивна колекция, ф. 1, а. е. 1, л. 13 (нататък — МСМ, АК).

[56] Микрофилм в Окр. народен музей — Смолян.

[57] Публикувана от Ц в. С т а й к о в а в Родопски сборник, т. III, с. 319—320.

[58] МСМ, АК, ф. 1, а. е. 1, л. 15.

RodopskiStarini.com

села на казата през тази година се оформят от едно и също лице, което сочи недвусмислено, че *Хюсеин ага* е войвода на цялата каза Ахъчелеби.

Според досегашните легендарни сведения в 1798 г. управлението на казата поел Салих ага от Смолян. Те също трябва да бъдат коригирани. Видяхме, че през 1803—1804 г. забитин е Хюсеин ага. Една тапия за земя в с. Момчиловци от 1222 (11 март 1807 — 27 февруари 1808 г.) е подписана от „забитина *Ибрахим*",[95] следователно през 1807—1808 г. той отново е войвода на казата и феодален стопанин на земята в нея.

Едва през следващата 1223 (28 февруари 1808 — 15 февруари 1809) г. като войвода на казата се подписва *Салих*. Тук вече става дума за знаменития Салих ага от Пашмакли (Смолян), който успял за задържи дълги години войводството на казата в свои ръце и да натрупа грамадни богатства. Не през 1798, а едва през 1808 г. той става войвода на казата Ахъчелеби.

Редица владелчески свидетелства от следващите години сочат все Салих ага като забитин на казата. Една тапия за имоти в с. Момчиловци от 1226 (26 януари 1811 — 15 януари 1812) г. той е подписал с думите „Салих войвода". Друга тапия от 1230 г., обнародвана от Цв. Стайкова, вече е подписана „забитинът Салих ага", т. е. той вече е ага, а не просто Салих.[60] Като забитин на казата го сочи и документ от 1233 (11 ноември 1817 — 30 октомври 1818) г. [61] Неговото име носи една тапия за нива в землището на с. Средногорци от 1232 г. Владало за земя в с. Райково от 1238 (18 септември 1822 — 6 септември 1823) г. потвърждава, че и през тази година „забитинът Салих ага" е „войвода на Ахъчелеби".[62] Според друга тапия и през следващата 1239 (7 септември 1823 — 25 август 1824) г. пак нему е „възложена и предадена под аренда" казата Ахъчелеби и пак той е неин войвода.[63]

Обаче новата 1240 (26 август 1824 — 15 август 1825) г. донесла едно малко прекъсване в неговото войводствуване. Запазена е една тапия от тази година за имоти в с. Донево, махала на с.Райково, която е подписана от „забит Хюсеин,пълномощен представител (векил) на вакъфа Ахъчелеби понастоящем"[64]. В текста на документа се казва: „село Райково, от селата на възложения ми и намиращ се под моя аренда вакъф наАхъчелеби", от което следва, че този Хюсеин е поел управлението на вакъфските села направо от централната власт, че той не е пълномощник на Салих ага. Ако беше написал, че той е представител на Салих ага, неговата поява като управител щеше да предизвиква по-малко въпроси. А първият въпрос е: какво е станало със Салих ага през тази година? Отстранен ли е или е мобилизиран и откаран да се бие против гръцките въстаници, както е станало през тези години с много други хора от онзи край? Досега не се знаеше

---

[59] Родопи, 1972, кн. 5, 28. Печатът на този забитин е идентичен с печата на забитина Хюсеин от 1794—1795 г.

[60] Вж. Родопски сборник, т. III. с. 319 и 321. 1230 г. включва времето от 14 декември 1814 до 3 декември 1815 г.

[61] Родопи, 1973, кн. 5, с. 28.

[62] ОДА — Смолян, ф. 154-К, оп. 5, а. е. 35, л. 53.

[63] Пак там, а. е. 32; тапия, с която Чилингироглу Костадин от с. Райково продава на Вълчо Караджалиев нива, „баир" (планина) и място в местностите Пазлачище и Стареско за 480 гроша. ЧП-11—10; МСМ, АК, ф. 1, а. е. 1, л. 19, 21, 23, 26 и др.

[64] МСМ, АК, ф. 1, а. е. 1, л. 31

RodopskiStarini.com

нищо за някакво прекъсване в неговото управление, а то се оказва факт, който предстои да бъде изяснен.

Обаче той отстъпил от войводството на казата за съвсем кратко време. Още през следващата 1241 (16 август 1825 — 4 август 1826) г.тапиите се издават и подписват отново от *Салих ага* „забитин на вакъфа Ахъчелеби"[65]. Очевидно благодарение на богатството и влиянието си той бързо възстановил позициите си в казата.

Документите от следващите години са запазени в по-голямо количество и позволяват да се проследи по-подробно управлението на Салих ага. Две тапии от 1245 (3 юли 1829 — 21 юни 1830) г., както и други две от 1246 (22 юни 1830 — 11 юни 1831) г. носят подписа на Салих ага. Друг документ от 1246 г., с който райковчанинът Ганзуроглу Тодор прехвърля земя на Стоян от същото село за 600 гроша, също е подписан от „Салих, забитин на вакъфа Ахъчелеби"[66]. Все под негова аренда и под негово управление се оказват вакъфските села и през 1252 (18 април 1836 — 6 април 1837) г.

За съжаление не сме срещнали тапии от 1253 г., за да се види кой издава владелческите документи през тази година. Обаче тапиите от 1254 (27 март 1838 — 16 март 1839) г. вече носят подписа на *Салих Агуш* ,известния властелин от с. Могилица. Полудокументираните и недокументирани предания за края на Салих ага отнасят кончината му към 1838 г. Смяната на лицата, които издават тапиите, т. е. заемат длъжността войвода, управители и „стопани на земята" в Ахъчелеби въз основа на разглежданите тук свидетелства се очертава именно към 1838 г. Две тапии от споменатата 1254 г. ни убеждават, че „селата от казата Ахъчелеби, която е възложена на мен и се намира под моя аренда", вече се издават от „Салих Агуш, войвода на казата Ахъчелеби"[67].

Но през 1839 г. османските управляващи кръгове прокламирали, че ще предприемат цяла серия от реформи, които да укрепят централизма в държавата. Издаден бил Гюлханският хат-и шериф, сложено било началото на т. нар. епоха на Танзимата, която се явява пълно отрицание на полусамостоятелните местни управители, съчетаващи в ръцете си административно-полицейската и финансово-стопанската власт в своите райони. Предприети били опити да се създаде отделна финансова администрация, която да се занимава със събирането на данъците, така че те вече да не се стичат в ръцете на войводите, да не служат като източник за тяхното лично обогатяване. Последното означавало радикално подкопаване на тяхната стопанска мощ. В казите трябвало да дойдат държавни бирници, мухасили, а всеки санджак се оформял като отделен *мухасиллък*, т. е. отделен бирнически район, начело на който стоял този мухасил. Именно мухасилите вече трябвало да издават тапиите и да събират полагащите се при издаването им такси и налози.

Но, както често става, новите форми мъчно се освобождавали от старите, особено пък когато засягат крупни материални интереси на дадени лица. Една тапия от 1257 (23 февруари 1841 — 11 февруари 1842) г. отново

[65] МСМ, АҚ, ф. 1, а. е. 1 л. 33.
[66] ОДА — Смолян, ф. 154-Қ, оп. 5, а. е. 35, л. 58.
[67] МСМ, АҚ, ф. 1, а. е. 1, л. 35.

RodopskiStarini.com

носи подписа на „Салих Агуш — представител (векил-пълномощник) на мухасила на казата Ахъчелеби“. Печатът, поставен под този подпис, пак гласи: „Мухасиллък Драма, Ахъчелеби“[68]. Става ясно, че могъщият войвода не бил принуден така бързо и лесно да предаде позициите си. Вместо да бъде назначен държавен бирник (мухасил) в казата, той успял да получи тази длъжност за себе си и не допуснал друго лице да дойде да събира данъците направо за държавната хазна. Той бил вече и мухасил. Новата титла и длъжност, която получил или си присвоил, не променяла с нищо старото положение — пак той събирал данъците, пак той издавал тапиите, само че ги подписвал с новата си титла. На практика неговите правомощия и фискалната му власт не били засегнати. Едно писмо до чорбаджиите на с. Дерекьой (Момчиловци) от 17 реби юл-еввел 1258 (28 април 1842) г. от Салих Агуш и кадията Исмаил Хаккъ ги предупреждава, че посевите растат и трябва да вземат мерки добитъкът да не влиза в посевите, защото ако се улови добитък в чужди посеви, веднага ще бъде задържан,стопаните му глобени, а овчарите, респ. пастирите, ще бъдат бити.[69] Както се вижда, Агушът запазвал цялата си власт в казата — предупреждавал, биел, глобявал, с една дума „поддържал“ реда.

И все пак настъпилата епоха на централизация постепенно слагала край на стопанската и административната „автономия“ на местните управители. Осъщественото от Салих Агуш обединяване на функциите на „войвода“ и „мухасил“ не можело да продължи още много дълго. Възприетите принципи за разделяне на функциите на управлението се прилагали все по-последователно, макар и постепенно. През третото и четвъртото десетилетие на XIX в. централната власт успяла да усмири крупните аяни в Румелия и Анадола, които оспорвали нейната власт по места. Докато те съществували, Портата можела да се задоволява и само с формалното покорство на много от местните деребейови — аяни и войводи. Тя не се вмесвала в администрирането на подчинените им райони, стига те, поне формално, да изявявали, че зачитат и признават авторитета ѝ. Но след като си разчистила сметките с непокорните крупни аяни, след като поела решително курса към установяване на пълен централизъм в империята, Портата се заела да усмири и ликвидира самоуправлението и на по-дребните властелини, загнездени тук-таме. Тя трябвало да пресече стопанските източници, от които се подхранвала самостоятелността на местните управители. Първата крачка в тази насока била, както видяхме, отделянето на административно-управленческите функции от фиксалните. Решаващата стъпка била направена с премахването на практиката да се назначават за войводи или мюдюри местни хора. За такива започнали да се изпращат външни лица, чиновници, които нямали опора в местните кръгове, нямали там свои чифлици или други имоти, а зависели изцяло от Портата. Те естествено се водели в една или друга степен по волята на местните богаташи, които влизали в създаваните след Танзимата съвети на нахиите, казите и еялетите, но все пак били преди всичко органи и оръдия на Портата, а не местни богаташи-деребеи.

---

[68] МСМ, АК, ф. 1, а. е. 1, л. 37.
[69] И този документ е у К. Канев.

RodopskiStarini.com

В този ред на действия правото да се издават владала за вакъфските земи в Ахъчелебийския вакъф било отнето от Салих Агуш и прехвърлено върху по-висши органи на държавното управление. Една тапия за владеене на половин дюнюм нива в с. Момчиловци от 1260 (22 януари 1844 — 10 януари 1845) г. вече е подписана от Елхадж Шериф, *каймакам на ливата Драма*, който носи благородническата титла „надзорник на султанските конюшни"[70]. Това обстоятелство идва да покаже, че към 1844 г. правата на сахиб-и арз, т. е. на феодал-стопанин, контролиращ движението и експлоатацията на земите, били прехвърлени в ръцете на управителите на ливите, т. е. върху валиите. Този документ между другото сочи, че според административната организация на империята в първите години след Танзимата Ахъчелеби се числи към Драмския санджак.

Прехвърлянето на правата на сахиб-и арз върху каймакамите означавало и съответно намаляване на правомощията на Салих Агуш, на войводите на Ахъчелеби. Ще добавим, че през същата 1844 г. кадия на казата бил Ессеид Мехмед Иззет ефенди.[71]

Но това прехвърляне на правата на феодал-контрольор на земята, а заедно с това и събирането на съответните такси от вакъфските земи в ръцете на органите на държавната светска администрация очевидно не било по волята на религиозното ведомство. Изглежда поради това недоволство през следващите години функциите на сахиб-и арз спрямо вакъфските имоти отново били върнати към вакъфите. Оформило се специално надзорничество (приблизително равно на министерство) на вакъфите, което поемало в свои ръце ръководството и контрола над вакъфските земи. Неговите титуляри започнали да играят ролята на мютевели на вакъфите и на тях принадлежало правото да издават тапии за земите. Един подобен акт от 11 рамазан 1267 (10 юли 1851) г. за имот в Ахъчелеби е подписан от Ахмед Зивер „надзорник на султанските вакъфи, явяващ се наместник (каймакам) на мютевелията"[72].

И в следващите години войводите на Ахъчелеби не поставяли имената си върху документи от този род. С течение на времето вакъфското управление вземало здраво в свои ръце издаването на тапиите и събирането на следващите се за това такси. Една тапия от 17 реджеб 1273 (13 март 1857) г. за три ниви в с. Райково е издадена от Адем Сафеви „надзорник на императорските вакъфи"[73].

По време на издаването на Закона за земите от 1858 г. този режим бил закрепен и по законодателен път. Ахъчелеби вече се намирало в административно подчинение на Пловдивския санджак. Там била създадена окръжна дирекция на вакъфските имоти, която изпълнявала функциите на сахиб-и арз спрямо вакъфските земи. Окръжният директор на вакъфите изпращал в столицата сведения за настъпилите промени в поземлените владения, като издавал временни удостоверения на новите владелци и събирал полагащите се за издаване на тапията такси. Но само централното Министерство (Назърство) на вакъфите можело да издава окончателни та-

[70] И този документ е в сбирката на К. Канев.
[71] ОДА — Смолян, ЧП-11—8, съдебен протокол от 17 шевал 1260 г.
[72] Съхранява се у К. Канев, с. Момчиловци, Смолянско.
[73] ОДА — Смолян, ЧП-11—5.

RodopskiStarini.com

тапии. Тази процедура се разкрива и от запазените тапии. В текста на един такъв документ от 3 мухарем 1275 (13 август 1858) г. за земя в с. Райково, каза Ахъчелеби, Пловдивски санджак, се сочи, че „вакъфският мюдюрин честитият Али бей със специален списък е известил“ за продажбата на вакъфската земя, изпратил необходимите данни за границите на продадения имот, за предишния и новия владелец и въз основа на това „назърният на императорските вакъфи Елхадж Сафеви“ издал официалната тапия.[74]

Така се променил редът на тапиите, поради което издадените през 40-те години на XIX в. и след това владала не ни дават сведения за войводите на казата Ахъчелеби. За да установим техните имена и години на управление, ще трябва да се прибегне към друг род документи. С изземването на фискалните функции от Министерството (Назърството) на вакъфите се премахва и самата длъжност, самата институция на войводите. Вместо някогашните полусамостоятелни властелини в Ахъчелеби идват хора с нови титли и с ново положение. Те се наричат вече мюдюри на казата, а след 1864 г. — каймаками и са обикновени чиновници на Портата.

ПРАВИТЕЛИ АХЫ-ЧЕЛЕБИЙСКОГО РАЙОНА

Страшимир Димитров

(РЕЗЮМЕ)

Источники об административно-политической истории Средних Родоп в XV—XVIII вв. весьма скудные и любое обогащение наших представлений об этой стороне прошлого родопских болгар является ценным вкладом.

Земли в рассматриваемом районе были вакфами Ахы челеби, придворного Баязида II, Селима I и Сулеймана I. Согласно османскому аграрному законодательству документы на владение землей тапы здесь выдавались мютевеллиями (настоятелями) вакфов или, позднее, воеводами-правителями всей околии „Каза вакфы Ахы челеби“. Автор собрал такие документы, расшифровал подписи и печати этих правителей и распределил в хронологическом порядке полученные сведения о лицах, которые управляли административно-хозяйственными делами этой околии.

Результаты обнадеживающие. Прежде всего довольно много лиц, о которых существовало только несколько неясных преданий, оказались реальными историческими личностями. Понятно, с течением времени устное предание затуманило и перепутало реальные даты их управления.

Появилось много новых имен правителей; остались и много незаполненных лет, иногда целое десятилетие. Однако, есть надежда, что будущие поиски позволят нам внести в обращение новые документы этого типа и постепенно заполнить пробелы.

Производит впечатление, что эти правители сменяются очень регулярно и часто в XVII и XVIII вв. Уже в самом конце XVIII и в первых десяти-

[74] Пак там, ф. 154-К, оп. 5, а. е. 32, л. 116.

RodopskiStarini.com

летиях XIXв. они стабилизируются. И здесь устанавливаются полузависимые от центральной власти воеводы, выдвинувшиеся из среды местных богатых болгар магометан. Оказывается, что административно-политическая история этого края повторяет в уменьшенном виде общие явления в империи — упадок центральной власти и появление деребейства. Лишь после реформ 40-ых годов XIX в. царьградскому правительству удается поверить управление этим краем своим обыкновенным и послушным чиновникам.

LES GOUVERNEURS DE AHA CELEBI

Strašimir Dimitrov

(RÈSUMÉ)

Les sources de l'histoire administrative et politique du Rhodope central pendant les XV—XIIIe siècles sont très insuffisantes et tout enrichissement de nos représentations de cet aspect du passé des Bulgares du Rhodope est une contribution précieuse.

Les terres de la région étudiée étaient des wakfs de Ahă Čelebi, médecin dans les cours de Bayazid Ier et Soliman Ier. D'après la législation agraire ottomane, les documents de possession de terre (tapi) ici étaient délivrés par les müteveli (tuteurs) des wakfs ou plus tard par les voïvodes-gouverneurs de tout le district „Kaza-i vakf-i Ahi Çelebi". L'auteur a recueilli de tels documents, déchiffré les signatures et les sceaux de ces gouverneurs et a rangé dans un ordre chronologique les renseignements obtenus sur les personnes qui administraient les affaires économiques de cette kaza.

Les résultats sont prometteurs. Tout d'abord un grand nombre de personnes au sujet desquelles on savait certaines légendes obscures se sont avérées des personnages historiques réels. Bien entendu, au fil du temps. la légende orale a obscursi et embrouillé les dates réelles de leur gouvernement.

Un grand nombre de nouveaux noms de gouverneurs apparurent; bien des années aussi restèrent non complétées, parfois même tout un siècle. Il reste néanmoins l'espoir que les recherches futures nous permettront de mettre en circulation de nouveaux documents de ce type et de combler peu à peu les lacunes.

Ce qui fait impression c'est que ces gouverneurs changent très régulièrement et souvent pendant les XVIIe et XVIIIe s. Déjà vers la fin du XVIIIe s. et les premières décennies du XXe s. ils se stabilisent. Ici aussi s'établissent des „voïvodes" semi-indépendants du pouvoir central, sortis du milieu des riches Bulgares mahométans indigènes. Il s'est avéré que l'histoire administrative politique de cette région réitère sommairement les phénomènes généraux dans l'empire — la décadence du pouvoir central et l'apparition de la tyrannie. Ce n'est qu'après les années 40 du XIXe s. que le gouvernement de Constantinople parvient à confier le gouvernement de cette région à des fonctionnaires ordinaires et obéissants.

RodopskiStarini.com

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото,
бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ IV

Под редакцията на акад. ХР. ХРИСТОВ, проф. П. ПЕТРОВ
и проф. СТР. ДИМИТРОВ

София · 1976

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

RodopskiStarini.com